

70

205 R

70

205 R

B III. 1. EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.
VITEBERG.
IVA 35 SIGNAT. MDLXCCCXIII.

Phil.
R 70
205

COMMISSA
STANDA CIGWIDOMI
PRINCIPIIS

Philosophia

Philosophia
in der Univ. Berlin

Philosophia

Ung IV A 35

Bibliothek
d. UNGARISCHEN INSTITUTS
an der Univ. Berlin

(5158)

J.P.W. 1655.

70
205

COMMENTATIO
DE
SVMMS COGNITIONIS HVMANAE
P R I N C I P I I S

QVAM
AVCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORYM ORDINIS
IN
ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA
PRO SVMMS IN PHILOSOPHIA HONORIBVS
OBTINENDIS

DIE IX MAIL. A. MDCCXCV
PVBLICO EXAMINI
SVBMITTIT

PAVLVS SÁRVÁRI
HVNGARVS

GOTTINGAE,
TYPIS IOANNIS GEORGII ROSENVSCHII.

*Bibliothecae Hungaricae quae Vindoburgae
est officiose obtulit auctor; dum Vindob.
per ministerium litterarum d. 2 Jul. 1795*

COMMEMORATIO
DE
SVMMS COGNITIONIS HVMANAE
PRINCIPIS

QVAE

Late fufum opus est et multiplex, et prope quotidie novum, et de quo nunquam dicta erunt omnia. Quae sunt tamen tradita, quid ex his optimum, et si quid mutari: adduci, detrahi melius videbitur, dicere experiar.

QVINTILIANVS.

IN

ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA
PUB. STAMPS IN PHILOSOPHIA HONORIBVS
OPTIMIS

DIE IX MAII A. MDCCCLXXV

PUBLICO EXAMINE

SVBMITTE

PAVLVS SARAVARI

HABERAVIT

GOTTINGAE

MDCCCLXXV

VENERABILI

CONSISTORIO

SVPERINTENDENTIAE

HELV. CONF. IN HUNGARIA

TRANSIBISCANAE

AVCTOR.

ITEM

8

ITEM

MERITISSIMIS

ECCLESIAE HELV. CONF. DEBRECINENSIS.

MODERATORIBVS,

FACTORIBVS SVIS OMNI OBSERVANTIA
PROSEQVENDIS,

OPVSCVLVM HOC QVALECVNQVE

GRATVS DEDICAT

AVCTOR.

P A R S P R I O R .

De natura et usu Principiorum in scientiis in genere.

Quando quidem notio *Principii* cum illa *Initiu* proprie eadem est: intelligi potest, aliquid pro Principio habendum esse non nisi in relatione eorum, quae sequuntur; atque adeo *Principii* vocabulum, ut Logici vocant, *relativum* esse; ita ut, quod subsequentium ratione *Principium* dixeris, antecedentium respectu *Consequens*, aut *finem* etiam, nominare queas. Sicut, aurora principium diei est; et eadem finis tenebrarum. *Principium* hoc sensu nihil amplius denotat: quam prioritatem quandam respectu ordinis, seu successivae existentiae in tempore. At vero saepe fit, ut ei, quod ordine alia praecessit, inesse etiam putetur quaedam vis generandi, seu producendi ea, quae sequuntur. Ita solis ortum, non tantum ordine phaenomeni, lucem et calorem diei praecedere; sed etiam causam horum esse credimus: proptereaque *Principium* lucis calorisque diei dicimus. Est vero inter Physicos, praesertim veteres, una adhuc *Principii* notio valde frequens; quae materiam quandam primitivam, seu elementum universi simplicissimum designat: quale THALETI aqua, ANAXIMENI aër; aliis aliud est *). Atque tria haec potissimum Principiorum genera, ratione existentiae rerum, animo concepisse iuverit: quae forte, *Principium ordinis*, *Princip. causae*, et *Princip. materiae*, seu *Principium a quo, per quod*, et *ex quo* dici possint.

Enim vero et ratione cognitionis nostrae *Principium* latissimo sensu dixerim: quidquid reliquam nostram cognitionem, aut *ordine acquisitionis* anteit: ut hodie apud cultiores Europae populos alphabetum omnis eruditionis est principium; aut *foecunditate* sua, *usu* item ac *dignitate*, ita alia, quae cognoscimus, antecellit, ut haec ab eo velut fonte quodam profluere, aut

*) LUCRETIVS de rer. nat. L. I. a versu 636 ad 919. speciatim versus 708.
Et qui principium gignundis aëra rebus
Constituere.

aut saltem in decurrendo adiuvari, videamus. Atque potissimum haec posteriora sunt, quae in scientia quadam *Principia* solent celebrari. Quorum una classis, *Principium materiale* dicitur: quo omnes propositiones, quae aliquid universaliter enunciant, particulaesque gignunt, latiori sensu referuntur *). Vt si admittas: *omnia corpora esse gravia*; inde velut ex Principio deducam: etiam *aërem esse gravem*. Altera Principiorum in scientiis classis eas habet veritates universales, quae aliis in lucem prodituris velut obstetricantur, mentique in cogitando quasi adstant, nihilque aliud, quam ipsam mentis legem, seu formulam expriment, indeque *Principia formalia*, seu *logica* vocantur. Quale est celebre illud contradictionis Principium: *Nulli rei competit praedicatum, quod ei contradicit* **). Interim tenendum est, sic dicta formalia Principia in materialia converti posse; ut si dicas: *Fieri non potest, ut idem simul sit et non sit*; quin hac ratione illa inprimis inde ab antiquo in usu fuisse ***); nunc vero sic male nonnunquam usurpata a critica Philosophia reprehendi †).

Verum haec hoc loco exempli tantum causa, et historice dicta sunt. Id vero de Principiis scientiarum strictius sumtis observari velim: ea, praesertim erudite enuntiata, non ordine quo adquisiveris †); sed dignitate sua, quae non vulgaris sit, aestimanda esse. Quae dignitas eo nondum absolvitur, quod propositio universalis pro Principio respicienda, indubiae sit veritatis; atque ut unius, alteriusque consecrarii mater esse possit: verum id quoque requiritur, ut suum fundamentum, non

*) KANT Critik der reinen Vernunft, edit. 3. pag. 356.

***) KANT Crit. d. r. V. p. 190.

***) PLATO Alcib. II. Δυο γαρ ἐναντία ἐν πραγματι πως ἀν εἰη; Ὅυδαμως. ARISTOTELES Metaph. III. 3. 4. αὐτη ἐστὶ βεβαιοτάτη τῶν ἀρχῶν πασῶν, ἀδυνατον εἶναι ἅμα εἶναι, καὶ μὴ εἶναι.

†) KANT Crit. d. r. V. p. 191 et sequ.

††) Ita putabat LOCKIUS adversus principium contradictionis disputans, quo priorem esse dixit in infante quovis cognitionem nutricis. De intell. hum. L. IV. cap. 7. §. 9.

non ex reliquis doctrinae ipsius, cui praefuerit, capitibus petat, quin potius, ut haec ex se deduci, aut saltem ad se reduci patiatur *).

Est quippe duplex Principiorum in scientiis usus; unus quidem, ut opiniones aliorum, aut nostra ipsorum cogitata ad aliquam scientiam referenda examinaturi, quatenam sint proxima eorum Principia? et an vera sint? per gradus continuos discutiamus; donec ad Principium aliquod, quo altius ire aut opus non sit, aut homini non liceat, perventum est. Ut si theoriam quandam de motu planetarum tibi forte in animum venientem, aut a NEWTONO propositam censurae tuae subiecturus, ad ipsum usque attractionis, seu gravitatis phaenomenon, quod experientia communis docet, reducas; aut cum D. LE SAGE ipsa quoque attractione simplicius quidpiam quaerere coneris **). Qui Principiorum usus, quum in discussionibus eruditis ad id valeat; ut ea, quae nimis perplexa ab intellectu humano non facile perspicui possunt, in simpliciora solvantur: *analyticus* dicitur. In quo iustos te terminos transcendisse intellige: simulac ipsa illa nimia subtilitas, ad quam devenisti, aciei mentis molesta fit. Alter Principiorum in scientiis usus, praesertim mathematicis disciplinis conveniens, hic est: ut illi, qui in aliorum institutione versari voluerint, prima doctrinae suae Principia, h. e. generalissimas veritates et maxime simplices, ante omnia diligenter pro basibus ponant, illisque reliquum opus nexu continuo superstruant. Hic Principiorum usus, quum ad ordinanda, et componenda scientiarum corpora valeat: *syntheticus* vocatur. In quo hic tibi modus tenendus est: ut eum non sine quodam discrimine, nec nisi antea rite explorato fundamento, cui innitaris, extra Mathematicam puram adhibeas. Sunt igitur, ut iam omnia complectar *Principia in-scientiis*, simplicissimae et generalissimae veritates, quibus

*) MAIMON in praefatione ad Anfangsgründe der neut. Philos. von PEMBERTON. Berlin 1793. I Th.

**) LE SAGE Essai de chymie mécanique couronné en 1758 par l'Académie de Rouën. confer III. LICHTENBERG in edit. Physicae Erxlebenianae, §. 113. b.

quibus altius ire homines in discussionibus in aliqua disciplina instituendis non possunt; et quae in tradendis, aut animo concipiendis, superioribus imprimis studiis solida praebent fundamenta.

Quibus ita constitutis, intelligi potest, distinctum Principiorum usum neque ad vulgarem indoctae plebis cognitionem pertinere; nec eo valere, ut in discussionibus, ac disputationibus, statim ad ultima Principia recurras; nec denique, ut, quum cogitando aliquid invenire volueris, nihil nisi Principia quaedam animo praesentia serves, ex illisque novas veritates divite tibi vena adfluxuras expectes. Erit tamen nihilominus Principiorum in orbe erudito usus, quin erit etiam necessitas: quum nulla cognitionis moles, quamvis vasta, scientiae nomine digna sit, nisi firma steterit Principiis. Vnde non temere censere mihi videor, optime eos de aliqua mereri scientia, qui eam ad certa et idonea Principia felicissime revocarint. At vero ne quis hoc a me ita forte dici existimet, quasi ab omnibus, qui in promovenda quacunque arte cum laude aliqua versari voluerint, Principiorum inventionem sine delectu desiderem, palam, quod sentio, profitebor; in ipsis alicuius scientiae natalibus, teneriorique eius adolescentia, non tam de principiis, quam nutrimentis cogitandum esse; atque circa principia constituenda tunc demum laborandum esse, quum ipsa scientiae materia satis iam aucta atque discussa est. Atque ut hoc exemplo Philosophiae illustrem, eoque propius ad praecipuam commentationis meae partem accedam; animus humanus satis diu nonnisi materiam Philosophiae, fortuito et nullo ordine, ut potuit, collegit: postquam vero aucta satis materia fuit, de catena quoque, seu nexu inventorum cogitare coepit, in eoque nostris temporibus plurimum profecit *). Quamvis enim olim PLATONIS et ARISTOTELIS, proximius vero CARTESII, LOCKII, et LEIBNITII merita in Principia Philosophiae et omnis cognitionis humanae maxima fuerunt: maiora

*) FÜLLEBORNS Beyträge zur Gesch. der Philosoph. IV. St. p. 205 et sequ.

maiora tamen esse recentiorum, universali quodam fervore in hoc laborantium, nemo, nisi recentioris literaturae philosophicae ignarus, negaverit. Praesertim postquam Cel. KANTIVS invalescentem nuper inter plures circa discutienda philosophiae principia torporem depulit *); novique subtilissimi examinis fundamentorum cognitionis humanae exemplum dedit **), intelligere omnes coeperunt, plura adhuc, quam creditum erat, huius restare operis, quod verissime prope quotidie novum est, et de quo vix unquam dicta erunt omnia. At vero etiam, si quis omne hoc opus aut iam absolutum esse, aut brevi clarissimorum Philosophorum opera absolutum iri, credat ac speret; eisdemque ultro largiar, omnes homines, qui sani fuerint, communi prorsus res cognoscendi facultate nasci: vel sic tamen manebit ei, rem propriis oculis lustrandi necessitas; nisi se coecum duci in sententiam aliorum, quod philosophi non est, voluerit. Invitat ad hanc lustrationem omnes Philosophos ille ipse, cuius semita fecit viam: nec tantum ius itineris commune vindicat; sed etiam ad officii sanctitatem illud extollit ***). Qua ego ut pro meis viribus defungerer: summam eorum, quae in latissimo hoc campo aliis ducibus viderim, in sequentibus exposui, examini- que publico, me amplius etiam erudituro, subieci.

*) Cel. EBERHARDI Phil. Magaz. II. B. I. St. p. 92.

***) Hl. FEDERI Grundsätze der Log. und Metaph. edit. 1794. Vorrede. Seit. XI. XII. Item AENESIDEMVS p. 31-33.

****) KANT. Crit. d. r. V. p. 884. Item pag. 731.

PARS POSTERIOR.

De Principiis cognitionis humanae.

Principia cognitionis humanae exponere velle, non aliud est, quam quaestionem solvere vt tentes: undenam tibi constet, te haec aut illa ita cognoscere et sperare posse, ut cognitio tua non nuda opinione, nec spes meris cerebri figmentis absolvantur? cui nisi ita satisfactum fuerit, ut illud cuilibet cogitanti clarum, certum et necessarium adpareat: tum quidem nulla cognitio humana certa, nullaque Philosophia, esse potest. Nec est cur quisquam hanc quaestionem superfluum in Philosophia dicat, locoque omnis Principii, quod quaeritur, ad internum quendam Veri sensum (*Gefühl*), qui se de veritate omnium, quae cognoscit, dubitare non sinat, provocet. Etsi enim quisquam in *subiectivo* hoc Veri indicio adquiescat; nunquam tamen se, eo argumento, in aliis persuadendis profecturum speret: insuper sibi ipsi anceps imminere periculum perpendat; ne mutata sua perspicacia ac dispositione omne suum veritatis fundamentum evanescat; eadem vero manente, ne illud in fanaticam pertinaciam degeneret. Principia igitur cognitionis nostrae, et nobis (*subiective*) et aliis (*obiective*) valitura, non aliud quam certae Propositiones, nulli unquam mutationi, quam humana mens praevidere possit, obnoxiae, esse debent. Et quamvis cum in omni natura continuas rerum conversiones, tum in ipso homine perpetuas et corporis partium, et animi opinionum commutationes, diffiteri non liceat: est tamen in vnoquoque nostrum tam constans cogitandi ratio, ut quum illam mutari, salva anima, ne fingere quidem possimus; spe quoque detegendorum ex ea cognitionis humanae Principiorum, non vane nobis blandiamur*). At vero hactenus nulla in re magis, quam in

*) REINHOLDS Beiträge zur Berichtigung etc. I. Band. Zweiter Aufsatz. Item FÜLLEBORNS Beytr. z. Gesch. d. Philos. III. Stück. p. 114. sq.

in sententia ferenda de originibus et Principiis cognitionis humanae Philosophi inter se differebant, manifesto documento, nondum eos hac in re ad veritatem plane accessisse.

Duxit agmen ab una parte ARISTOTELES, qui animam nostram, dum nascimur, *rasae* cuidam *tabulae* similem esse docuerat: ita ut, quidquid deinceps in ea scriptum foret, totum sensibus, seu experientiae, putaret esse tribuendum. Ad eius sententiam accessit ex recentioribus LOCKIUS *), cuius hac de re Philosophiam, fatente ipso eius aemulo, maxime *popularem*, h. e. ad communem hominum captum esse comparatam, nemo negaverit **). Et profecto, si *sensus* et *experientiae* vocabulum latiori sensu a LOCKIO sumatur, ita ut etiam *conscientia* (Bewustseyn), seu *internus sensus*, indeque nascitura *experientia* eo referantur, tunc adversus eum non disputaverim. Ex *externis* vero *sensibus*, solo *intellectu* excepto, oriundam cognitionem pro ita adhuc composita habeo, ut pro simplicissima veritate, qualem principii notio requirit, non valeat. Accedit vero id etiam, quod non omnia, quae in anima humana occurrunt, ut est, *absolutae necessitatis et universalitatis* notio, ex sensuum cognitione, velut sub conditionibus tantum necessaria, et semper particulari, possint explicari. Quod quum summum HYMEI acumen perspexisset, non male videtur *suum Scepticismum* intulisse: nos de rebus necessariis et universalibus sine solido philosophari fundamento; si Lockiana illa sententia, qua tamen et ipse nihil rectius noverat, vera sit ***).

Princeps Philosophorum alius sententiae fuit PLATO. Qui quum multa in anima humana observasset, quorum originem ex sensu-

*) LOCKE'S Essay concerning human Understanding. In plures alias Lingv. transl. L. I. et II. Speciatim L. II. cap. I. §. I. Ubi anima recens nati Infantis cum charta pura comparatur.

***) LEIBNITZ Nouv. Essais sur l'Ent. hum. pag. 3. et L. II. ch. I.

****) HYME'S Essays on several subjects I. Vol. I. Part. XVIII. Ess. The Sceptic.

Eiusdem Inquiry concerning Human Understanding. Sections II. IV. V. VII.

Confer KANT Critik d. r. V. p. 127.

sensibus repetere non poterat: ea omnia menti innasci, seu adsumpta Metempsychosi Pythagorica, ex vita animae, antequam corpus nostrum intrasset, acta, per *Reminiscenciam* optime explicari posse putabat; atque adeo etiam pro omnis Veri Principio non sensus, qui tantum occasionem subministrant, sed intellectum laudabat *). Hanc sententiam, missa illa Pythagoreorum fictione, mutatisque aliis non paucis, renovavit LEIBNITIVS, qui *veritates universales et necessarias*; ut sunt notissimum illud contradictionis principium, omnisque Arithmetica, et Geometria; Menti humanae *virtualiter* innasci docuit, exemplo imaginis Herculeae, in marmore rudi per venas ipsas expressae, suam illustrans sententiam; atque sicut ad expoliendam ac producendam Herculis imaginem e rudi lapide, ita et ad protrahendas in lucem ideas seu *veritates innatas*, sensuum usum desiderans **). Ex hac vero sententia, aliisque LEIBNITII Hypothesibus, prodiit *Idealismus* BERKELEYI: sicut ex Lockiana doctrina, *Scepticismus* HUMEI. Et haec est tabella quatuor primariae de origine et fundamento cognitionis nostrae sententiarum, quae ante criticam Philosophiam fuerunt: *Empirismi, Intellectualismi, Scepticismi, Idealismi*; quae tabella, si propter dicendi breviter in quibusdam obscurior fuit, maiorem a sequentibus lucem accipiet.

Atque iam nunc ipsam discussionem eruatorum cognitionis humanae Principiorum ingrediamur; in qua eam Legem imitari conabimur, quam Astronomi cum admirando successu secuti sunt. Scilicet omnia, quae nobis *videbuntur*, non quidem statim pro veris habebimus; sed neque prius reiiciemus, quam nos primo intuitu deceptos fuisse, examine instituto, intellexerimus. Ante omnem vero discussionem conveniendum inter nos de eo est: nos pro illis probandis, de quibus nullus unquam Scepticorum dubitavit, ut est: nos revera cogitare,

*) PLATO in Phaedone et Menone.

***) LEIBNITZ Nouveaux Essais sur l'Etend. hum. Avant-Propos, p. 3-7. Item Livr. I, et II.

tare, repraesentare etcet., nullam demonstrationem desideratu-
ros; pro *cognitione vero humana*, qua nihil sublimius quaeri-
mus *), habituros, *relationem certam, datae cuiusdam re-
praesentationis ad aliquod obiectum**)*: ut si repraesentatio-
nem, quam in animo tuo circuli habes, ad circulum quen-
dam in aliqua tabula scriptum referas; aut si repraesentationem
parentis tui ad certam aliquam personam referre scias: tunc
circulum in tabula, et parentem tuum, in homine certo co-
gnovisti; *cognitioque tua vera erit*, si repraesentatio cum ob-
iecto ipso, *ad quod refertur*, convenerit. Ut si circuli reprae-
sentationem revera ad circulum, non ad ellipsin, aut aliam cur-
vam referas.

Obiecta cognitionis nostrae primum quidem in duas clas-
ses abire *videntur*: *res intra*, et *extra nos positas*; deinde
in duas alias, *res materiales*, et *imateriales*; atque haec
omnia cognosci etiam posse a nobis *videntur*. An res ita
se habeat, severiori examine discutiendum est.

Primum itaque a *rebus intra et extra nos*, ut videntur, po-
sitis ordiamur. Felices forte Animas, quibus de his nunquam
contigit dubitare: illas vero iniustas, quae beatam illam aliorum
tranquillitatem temere ac imprudenter turbaverint! At vero
omnibus ultra vulgus philosophaturis, etsi non tristes aliqua sem-
per dubitandi, at gravis satis iudicium suum aliquamdiu suspen-
dendi, examenque instituendi, necessitas incumbit.

Quamvis enim res quasdam intra nos positas, ut sunt re-
praesentationes, item laetitiae, tristitiae, aliique animi adfectus,
qui dubitaret in nobis revera existere, absurdum dicerem: ta-
men qui res, etiam extra nos ita, ut videntur, positas, esse ne-
gaverunt, Philosophos non parvi nominis fuisse concedam. Qui
quam inter se gradu adsertionis diversi fuerint, eum potissi-
mum

*) Ill. FEDERVS über R. u. C. p. 82.

**) KANT Crit. d. r. V. p. 137.

num spectabimus, qui princeps inter reliquos emiuit, quippe qui res extra nos positas, etiam quatenus illae obiectum sensuum nostrorum esse possunt, pro meris *ideis* habendas esse docuit, indeque nomen *Idealistae Dogmatici* vel *Psychologici* accepit. Fuit is, cuius iam supra verbo meminimus, BERKELEY, ad initium huius seculi celebris de sua eruditione et pietate Episcopus Hibernus, qui maxime MALEBRANCHII LEIBNITHQUE Hypothesibus de nexu animi et corporis suum Idealismum ita superstruxit; ut hunc demoliri, stantibus illis, non valeas *). Quodsi enim res extra nos positae, e. gr. corpora, in animum nostrum, ut causae, agere non possint: tunc etiam existentia eorum, quippe de qua ratio ipsa ex se nihil novit, qui possit cognosci, non video, atque tunc systemati Malebranchiano, aut harmoniae Leibnitianae, simpliciore illum BERKELEYI Idealismum praetulerim: omnes commutationes non voluntarias, ipsasque rerum extra nos, ut *videtur*, positarum repraesentationes, una cum veritatibus necessariis in anima nostra, non ab obiectis corporeis, etiamsi illa revera existant; verum immediate ab animo perfectissimo, omnium animorum auctore, quem DEVM dicimus, excitari **). Quod credere, quamvis quoad praecipua Metaphysices capita innocuum esse videatur: est tamen scandalum Philosophiae et communis Rationis humanae, refutarique si possit, vel maxime debet ***). Neque id iam difficile esse existimem: ea enim, quibus hic Idealismus nititur, ut sunt: animas nostras esse simplices; et corpora in eas agere nullo modo posse; vix tanti momenti esse censuerim, ut mundi corporei extra nos existentiam dubiam nobis esse malimus, quam illa ex animis nostris eicere. Namque, etiamsi prius illud Idealismi fundamentum, quod quidem ei ferendo per se non sufficit: animas esse simplices, facile sinamus superesse: alterum profecto sustinere non possumus; quum non tantum ipse Climatis varii in animos hominum influ-

xus;

*) III. MEINERSII Grundriß der Gesch. der Weltweish. edit. 1789. pag. ult. Item Grundriß der Seelen-Lehre pag. 161 - 166.

**) BERKELEY'S Treatise of the Principles of Human Knowledge. Item Dialogues between Hylas, and Philonous.

***) KANT Crit. d. r. V. Vorrede zur III. Aufl. pag. XXXIX.

xus *); sed etiam ea omnia, quae cum in aliis, tum in nobis ipsis, sanis vel aegrotis, vigilantibus vel dormientibus observamus, eo nos necessario ducant; ut corpora in animos nostros agere, dubitare non possimus, nisi omnem causarum nexum ex orbe tollamus. Interim adversus Idealismum optime ex communi linguarum usu, seu Grammatica philosophica, disputari, recte Ill. FEDERS observavit **). Nec fuit extremus hic Idealismi gradus, ullos, quod sciam, post auctoris sui mortem nactus defensores. Idealistae vero inferioris in asserendo gradus numero plures semper erant: inter quos referendus CARTESIUS, qui rerum extra se existentiam non negavit quidem, sed tamen in problemate posuit; nec ullam adsertionem indubiam ex *immediata experientia* derivari posse putavit, nisi illam: *ego existo*. Hic Idealismus *problematicus* dictus indoli sanioris Philosophiae conveniens est; quum nihil aliud, quam demonstrationem rei non usque adeo clarae desideret. Dedit eam GEL. KANTIVS satis multis ***), quorum summa huc fere redit: CARTESIUS, et cum eo quilibet, nos de *nostra existentia*, ex immediata experientia (interna), dum aliquid nobis repraesentamus, edoceri admittit, ita quidem, ut nostram existentiam non pro nuda repraesentatione (seu idea) habeamus. At vero si repraesentatio nostra, quam hic internam experientiam dicimus, ad aliquod obiectum *extra nos* referatur, tunc illud quoque, sicut nos ipsos ab ipsa repraesentatione (s. idea) distinguamus, ac extra nos aequae revera existere, ac nos ipsos, eadem experientia edocti credamus, necesse est, de quo infra pluribus. Et profecto simulac existentiam nostram *loco et tempore* determinare voluerimus: res extra nos positas materiales revera, ut nos ipsos existentes, adsumere oportet.

Ex quibus iam, si quid video, inferre possumus: *existentiam rerum intra et extra nos ita esse certam*, ut inter primas

*) FLÖGELS Geschichte des Mensch. Verst. et alii.

***) FEDERS Grund-Sätze d. Log. u. M. p. 141. Raum u. Causalit. p. 64. et sequ.

****) KANT Crit. d. r. V. Vorrede XXXIX. et seq. Item p. 274. et seq.

mas de cognitione humana veritates, seu *Principia* poni, mereatur.

Alterum, quod nobis circa obiecta cognitionis nostrae videbatur, fuit: ea in *res materiales et immateriales*, seu *entia composita et simplicia*, aut in *corpora et spiritus*, abire. Atque in hac re examinanda ac definienda grata quaedam laboris facilitas nobis prima fronte blanditur; siquidem evicta existentia rerum intra et extra nos positarum, etiam spiritus et corpora existere, iam evictum esse videatur. Et sane si *corpus* dixerimus omne id, quod obiectum sensuum externorum est; *spiritus* vero omne id, quod sensibus externis obvium non est; ut illud, quod in nobis cogitat: tunc de existentia et spirituum et corporum nemo dubitabit. At vero ea diversitas hactenus tantum phaenomena (*Erscheinungen*), hoc est, res, *prout eas sensibus nostris experimur, spectat*: si vero de *rebus ipsis*, h. e. de eo, quod fundamentum phaenomenorum est, quaestio fuerit, quales illae *revera*, seu *in se, ultra experientiam* nostram, (obiectum transcendente), seu, ut PLATO loquitur, *ὄντως ὄντα* sint? e. gr. an substantia cogitans; *in se* simplex vel corporea sit? atque an magna illa rerum extra nos classis in corpora et spiritus abeat, aut alterutrum tantum in se constituat? id definire, arduum est *).

Duae hic sunt extremae sententiae; quarum una nonnisi *materiam*, seu *entia composita*; altera nonnisi *entia simplicia* seu *spiritus, revera*, seu *in se*, existere ponit: prioris defensores *Materialistae*; posterioris *Spiritualistae* strictius sic dicti, vocantur. Ad hos retulerim LEIBNITIVM, qui corpora omnia, si intellectu examinentur, nonnisi ex substantiis simplicissimis, atomis, seu ut ille vocat, *monadibus*, quae singulae etiam praesentandi facultate gaudeant, constare docuit **). Ad hos refe-

*) KANT, Crit. p. 306. et seq. 319. p. 726.

Item Prolegom. 70-104.

Confer EBERHARDS Phil. Mag. III. St. p. 248. et seq. Ill. FEDERI Grunds. der Log. u. Met. p. 196. et seq.

**) LEIBNITII Operum Tom. II. Pars I. pag. 20-32. Nouv. Ess. p. 406. et seq. Confer KANT Crit. d. r. V. p. 321. et sequ. 330.

referam EPICURVM, eiusque discipulos, praeter *átomos* nihil reale adsumentes earumque naturas in figura, magnitudine et gravitate collocantes *).

Mediam sententiam illi sovent, qui et spiritus et corpora, et quidem ut *duas* substantias natura sua, seu *in se*, diversas existere credunt; et hinc *Dualistae* vocantur. Qui quamvis vel propter ipsam, quam tuentur, medietatem, veritate gaudere possint: tranquillam tamen, et certam illius possessionem non antea habent; quam finis certaminis inter duas extremas partes contigerit **). Id quod sperare tamdiu vanum est; donec de eo conventum inter omnes partes non fuerit: an sit, et quis sit ille modus, quo ad rerum *in se* cognitionem pervenire, homini concessum sit?

Sane quum omnis cognitio nostra, ut supra statuimus, in eo consistat, quod datas repraesentationes ad obiecta ipsa referamus: ante omnia natura nostrae *facultatis repraesentandi* (Vorstellungsvermögen) ad; exemplum Cel. REINHOLDI ***), ea qua hic licet brevitate, examinanda est.

Quilibet, qui sibi attendit, seu ut Angli Philosophi loquuntur, qui animum suum ad suas mutationes *reflectit*, dum quidpiam sibi sistit, seu repraesentat, animadvertere potest, se aliquam impressionem *recepisse*, eamque *spontanea* quadam animi vi, praesentem aliquamdiu tenere, ac intueri posse. Spontaneitatis huius limites esse, et *attentionis* facultate absolvi, crediderim. Unde inferre licet: nostram repraesentandi facultatem in vi quadam *recipiendi* passiva (Receptivität); et simul vi, impressionem retinendi et contemplandi activa, et quidem *spontanea*, (Spontaneität) consistere. Quilibet porro, qui ad suum repraesentandi actum animum reflectit; tria haec a se invicem distincta in eo actu deprehendet: *subiectum repraesentans*, h. e. ipsum animum; *obiectum*, quod repraesentatur, et *repraesentationem* ipsam, quae per vires subiecti repraesentantis ex impressione accepta educitur, et formatur, (ausbilden:) atque ad obiectum, velut causam excitantem, refertur.

Ut,

*) EPICURVS in Ep. ad Herod. ap. Diog. Nro. 24. §. 39. το παν ἐστὶ σωμα.
vide PLOVCCVET Commentat. Philosoph. Disput. I. de Cosmog. Epicuri.

***) KANT Crit. d. r. V. p. 462. et seq.

****) REINHOLDS Versuch einer Theorie des menschl. Vorstell. Verm.

Ut, si quis sibi lunam repraesentet: se ipsum a luna, lunamque a repraesentatione, quae in animo est, et ad lunam refertur, facile distinguet. Talis repraesentandi actus, cuius singulas partes animus ita distinguit, cum *conscientia* logica (Bewußtseyn) fieri dicitur, et propter bene perceptam obiecti impressionem, *perceptio*; propter sensum verò mutati status, quem animus ante perceptionem habuerat, *sensatio* (Empfindung) vocatur. Impressio animò facta si causam in ipsa anima habuerit, ut est perceptio gaudii ex virtute propria, *sensatio interna*; facultasque eam percipiendi, *sensus internus* est. Si vero causa impressionis extra animum esse videatur, ut si ignis digitos urat: doloris perceptio, *sensatio externa*; facultasque eam percipiendi, *sensus externus* est. Uterque vero sensus communi nomine *sensualitas* (Simlichkeit) dicitur. Unius verò cuiusdam obiecti, ope sensuum percepti, repraesentatio in animo: *intuitio* (Anschauung); et quae inde nascitur *cognitio*, *intuitiva* vel *immediata* est; de qua pluribus agendum.

Intueri internas animi impressiones non aliter possumus: quamsi eas aut simul cum aliis existere, aut sibi invicem continuo succedere, concipiamus. Ut si oculis clausis aliquam impressionum internarum seriem percurras, eamque sub imagine quadam contemplari velis: successionis profecto, seu temporis continuo labentis conceptum adhibeas, necesse est. Unde iam Critica Philosophia infert: conceptum *temporis* ad intuendas sensus interni mutationes usque adeo requiri, ut is pro ipsa internarum animi mutationum spectandarum *forma* habendus sit. Inde autem illud fluit: nos ope sensus interni, omnia quae intra nos contingunt, non nisi sub coexistentiae et successionis, verbo, *temporis* forma intueri, nihilque aliud quam mutationes animi, velut phaenomena sibi invicem succedentia; nunquam verò ipsam *animi substantiam in se*; atque adeo, sensus quidem interni ope, neque cognoscere posse, an ea simplex vel corporea sit*).

Circa *externum* verò *sensum*, cuius ministri Organa corporis nostri sunt, id animadvertimus: quod mutationem a corpore

*) KANT Crit. d. r. V. p. 46 - 68. p. 420. et passim alibi.

pore quodam extra se posito acceptam ad animum, seu sensum internum, transmittat. Vt si acus quaedam nervos in extremis digitis laedat; mutatio in digitis facta transmittitur ad animum: qui nisi pluribus aliis contemplantis obrutus fuerit, nuntium sibi factum excipit, quidque extra se contigerit, cognoscit. Modum, quo mutatio in Organis corporis facta ad animum transmittatur, prima fronte illi videntur optime explicare, qui animam materialem statuunt *): interim Dualistarum sententia, sub nomine Influxus Physici nota, communi rationi humanae hactenus magis satisfacit. Quamvis enim modum actus explicare nesciamus: de actu tamen ipso dubitare, dum sani fuerimus, non possumus: corpora extra nos agere in organa nostra; actionemque illam seu mutationem in Organis factam etiam a sensu interno percipi, causamque mutationis repraesentari sub formula *extensionis* seu *spatii*, h. e. Animum nostrum nihil, quod in organa sua agat repraesentare, nisi quod extensum in spatio positum, figura et magnitudine definitum fuerit. Vnde critica Philosophia infert: Conceptum spatii ad subiectivam animi nostri dispositionem pertinere, nosque obiecta externa, quae in sensus nostros agant, non aliter, quam sub illa Receptivitatis nostrae forma, h. e. ut extensa intueri, qualia vero *in se* sint, sensuum quidem beneficio, quod hactenus vidimus, definire non posse **).

Quaesi omnia recte se habuerint: illud quoque inter Principia cognitionis nostrae referendum putem: *Nostrae sensualitati, et corpora extra nos, et animi mutationes in nobis, duabus sub formis (spatii et temporis) occurrere; atque adeo diversae etiam Naturae nobis videri: an vero re vera, seu in se, (ὄντως) talia sint, sensuum indicio definiri non posse.*

Neque in hoc critica Philosophia minus, quam Leibnitiana, sensibus tribuit: cur enim *confusa* rerum in se cognitio, *distinctae* phaenomenorum cognitioni, usibus vitae nostrae sufficienti, anteferenda sit, non video ***).

Quodsi igitur sensus nostri definire non possunt, quid Res *in se* sint, discutiendum nobis erit, an non aliis etiam, forte excel-

*) Ill. FEDERI Grunds. der Log. und Metaph. p. 244. Nro 2. 3.

**) KANT Crit. d. r. V. p. 42. et sequ. Confer Ill. FEDERVM über Raum und Causal. p. 21. et sequ.

***) KANT Crit. d. r. V. p. 60. 61.

cellentioribus Rem cognoscendi facultatibus animus noster gaudet?

Vt rem inde, ubi substitimus, ordiamur: in *repraesentatione* cuiuslibet *obiecti singularis*, varia ac *multifaria* (Mannigfaltigkeit) esse deprehendimus egr. In Repraesentatione *palatii* cuiusdam, *tectum*, *parietes* et *fundamentum*; in *arbore* aliqua, *folia*, *flores*, *ramos*, *truncum* etc. Est vero quaedam vis in animo nostro, quae naturali quadam propensione varia illa in uno aut etiam pluribus obiectis, non nihil inter se similibus occurrentia, in unam quasi summam colligit, seu ut abstractius loquar, in *unitatem* (Einheit) concipit; quae vis animi *Intellectus* (Verstand), ipsa vero variorum summa, seu unitas, *conceptus* (Begriff) dicitur. Conceptus uni certo obiecto, e. gr. *Laterano* Romae respondens, *conceptus singularis*; pluribus competens, e. gr. *Palatium*, *generalis* dicitur. Conceptus generales varios habent gradus, quorum Historia naturalis plurima exempla dabit. Conceptus omnes, qui sensibus, seu experientiae, originem suam debent, *Empirici* vocantur; quales in animis humanis esse iam vidimus. Dispiciendum autem hoc loco est, an non in nobis aliqui conceptus etiam *Non-Empirici* existant, h. e. tales, qui non solum non immediate ex sensibus, sed ne mediante quidem abstractione ex iisdem elici, seu, ut critica Philosophia loquitur, *discurrendo*[†] per res, sensuum ope cognitae, componi possint, atque adeo, qui omni experientia *priores* (a priori) seu *innati* sint, et ab omni sensualitate *puri* (rein)?

Tales conceptus a priori Empiristae nullos admittunt: Intellectualistae, ut vidimus, aliquos dari credunt, ad quos ipsa etiam critica Philosophia accessit; interim suos conceptus a priori ante sensuum usum, ab omni materia vacuos, non nisi pro titulis, seu subiectivis dispositionibus[#] mentis habet; quarum ope animus humanus suas operationes exercere possit. Character conceptuum a priori est *absoluta* eorum *necessitas* et *universalitas*, quae conceptibus empiricis propterea non competunt: quod omnis experientia a varia sensuum dispositione, aliisque rebus multis dependens, necessaria non sit; nihilque aliud monstret, quam rem ita esse, non vero, necessario ita esse debere; et quod

omnis

† Discurrendo
Innati

Aulay

omnis experientia etiam millies et amplius repetita, pro absoluta universalitate sine errore (a particulari ad universalia) sumi non possit *). * Concepit a priori laudat critica Philosophia, praeter *tempus* et *spatium*, generalissima quaedam *Praedicata*, et inde *Praedicabilia*, quae voce ex ARISTOTELE desumpta *κατηγορίας* vocat**); easque pro totidem formulis laudat, quas Intellectus noster in cogitando, seu in formandis generalissimis iudiciis praese habet. Satis sit ex illis unam *causalitatis* categoriam seu necessarium causae et effectus nexum in animo decerpisse, quem critici Philosophi Intellectui velut formulam cogitandi inesse docent, atque unice pro subiectiva Intellectus nostri dispositione habent, nec nisi ad experientiae obiecta extendi posse existimant †). Ex quo iam iidem Philosophi inferunt: *Nos res, experientiae nostrae sphaeram transcendentis* (transcendente Gegenstände) *ut sunt res in se, nec ope intellectus, seu categoriarum eius, cognoscere posse.* Et profecto si ad *cognitionem*, ut statuimus, repraesentatio, seu intuitio rei requiratur; rerum autem *in se* nulla intuitio esse possit, non est, cur huic sententiae repugnemus; nisi illa, *existentiam* quoque rerum in se a nobis cognosci posse, negaverit ††).

Superest una adhuc mentis humanae facultas, quae supremum humanae cognoscendi facultatis gradum constituit, quippe quae, ex datis quibusdam, incognita alia, interim datis sufficienter determinata, elicit, quae facultas a suo actu, qui *rationatio* dicitur, *Ratio* (Vernunft) audit. Et quia in omni *rationatione* ab universali veritate ad particularem sub illa contentam concludimus; universalis vero propositio relate ad particularem, quae ex ea fluit, *Principium* sit: recte *Ratio* in critica Philosophia *Facultas Principiorum* vocatur; et simul etiam *Facultas Regularum*, cuius explicationis usus maxime in practica Philosophia

*) KANT Crit. d. r. V. p. 123. 124.

***) Ebendas. p. 102 et sq.

†) Ebendas. p. 232 sq. 240 sq. Conf. ill. FEDERI Grunds. der Log. u. Metaph. p. 152, 153. Idem über *Raum u. Causal.* Attentionem id meretur: quod laudatus iam toties summus Philosophus Categoriam causalitatis et a priori et a posteriori deducat.

††) KANT Crit. d. r. V. p. 344. Ueber eine Entdeckung etc. p. 41. confer EBERHARDS Phil. Mag. II B. IV St. und IV B. IV St.

x. Vide contra in my Bruchstücken über den Ursprung unserer Facultäten
A. G. Wendland u. Block. Berlin 1862.

sophia est *). Iam cum Ratio ex datis concludat ad Incognita; Data vero pro cognitione rerum *in se* neque a sensibus, neque ab Intellectu accipiat: non videtur ad aliquam rerum *in se* cognitionem concludendo perveniri posse, nisi plus ponatur in conclusione, quam datum sit in Praemissis. At vero est quaedam Rationis nostrae naturalis plane propensio, in catena Principiorum semper altius, atque altius adsurgendi, atque ultra omnem experientiae nostrae Sphaeram, quae cognitionem realem unice dat, ut hactenus vidimus, evolandi; e. gr. cum seriem effectuum et causarum videt, ad vltimam quandam causam, in qua subsistat, ascendendi. In his actibus Ratio ab omni experientia vacua, seu pura dicitur: cuius examen criticum dedit cel. KANTIVS, in immortalis libro, toties iam a me cito, cuius summa huc redit: nos in *Ideis*, quas theoretica nostra Ratio pura format, tuto adquiescere non posse, quum, si catenam rerum *in se* ope Rationis theoreticae non novimus, qui ultimum illius membrum cognoscamus? Cum vero practicam in nobis Rationem, quae praeceptis virtutum absolvitur, in se absque forma temporis noverimus: ex illa etiam alias veritates cum ea nexu necessario connexas, ut est Idea DEI, eiusque existentia, item immortalitas animi et eius libertas, absque ullo erroris periculo a nobis deduci posse palam est **). Quae quidem in re ipse cel. KANTIVS tanta diligentia versatus est: vt erepta nobis non satis firma argumenta, non est, cur deploremus; postquam meliora, certe ad veram in Deum religionem magis ducentia, ab eodem accepimus, antiquioribus etiam argumentis robur datura ***).

Itaque summam eorum, quae de Principiis cognitionis humanae maximi momenti esse credebam, exposui, quae repeterè, ne taedio sim, nolo. Nihil de cognitione humana, quae nobis aliquando revera competebat, in his ereptum nobis esse, attentus lector videbit. De DEO quidem meliora et puriora nos nosse, quam unquam antea, iure possumus gloriari: de natura quoque minus nos cognoscere posse, quam a Philosophis inde a

CARTESII

*) KANT Crit. d. r. V. p. 24. 355 sq. Crit. d. pract. V.

***) Idem Crit. der pract. Vern.

****) Idem Crit. d. r. V. p. 618, 665, 669.

CARTESII temporibus creditum est, non docui *). De gradu Principiorum, quae deduxi, non disputo: cel. REINHOLDIVS primum locum *actui conscientiae logicae* tribuit; cui multa subtiliter AENESIDEMVS Helmstadiensis opponit. Claudam rivos, a Leibnitio **) commendatam mihi legem in Philosophia praescribendo: circa fundamenta cognitionis nostrae firmiter ponenda non nimis diu animum esse occupandum, sicubi illa hominibus brevis aevi satis iam tuta videbuntur; atque tunc statim, priscorum Geometrarum more, de superstruendo in usus nostros aedificio cogitandum esse.

*) III. KAESTNERVS in praefat. ad LEIBNITII Nouv. Ess. statim ad initium.

**) LEIBNITII Nouv. Ess. p. 429.

T H E S E S.

- I. *In Philosophia de Veritate Propositionum prius est, quam de earum usu, disquirendum.*
- II. *Veritas fortuna sua semper superior.*
- III. *Quaelibet regendae Civitatis forma in se spectata, sua Commoda, et sua Incommoda habet.*
- IV. *Ius faciendi Iusta et Bona, quilibet, quantum possit, natura habet: Ius vero Iniusta quoque faciendi ne conferri quidem in aliquem recte potest.*
- V. *Sicut Naturalis Logica, et Metaphysica est: ita etiam Mathesis Naturalis.*
- VI. *Circuli Quadratura, pro usibus nostris iam sufficienter detecta est.*
- VII. *Ad explicandam fontium originem pluviae et nives deciduae sufficient.*
- VIII. *Cur Aqua Maris salsa sit, non tam mirandum est; quam illud; cur omnis Aqua non sit?*
- IX. *Limes inter Animalia et Plantas, subtilis quidem; sed tamen sufficiens hactenus duci potuit.*

Ung IV A 35

VDAB

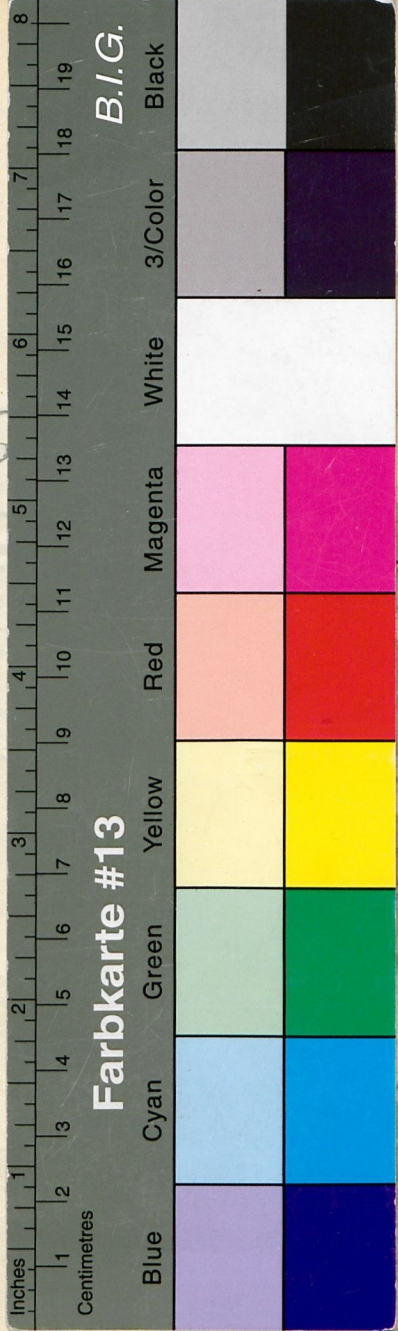
Universitätsbibliothek der HU Berlin

01141100036102

Zweigbibliothek Fremdspr. Philol./FinUgr.

B.I.G.

Farbkarte #13

70
205

COMMENTATIO
DE
SVMMS COGNITIONIS HVMANAE
P R I N C I P I I S

QVAM
AVCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN
ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA
PRO SVMMS IN PHILOSOPHIA HONORIBVS
OBTINENDIS

DIE IX MAIL, A. CLDCCCXCV
PVBLICO EXAMINI
SVEMITTIT

PAVLVS SÁRVÁRI
HVNGARVS

GOTTINGAE,
TVPIVS IOANNIS GEORGII ROSENVSCHII.

*Bibliothecae Hungaricae quae Vindoburgae
est officiose obviti auctor; dum Vindob.
d. 2 Jul. 1795*